

*Тетяна Олексіївна Чепульченко,
доцент кафедри публічного права
факультету соціології і права
ННТУ «КПІ» ім. Ігоря Сікорського,
кандидат юридичних наук*

КОНЦЕПЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ

Постановка проблеми. Нині проблема прав людини постає такою, що потребує вирішення не лише на рівні міжнародних правових відносин, на рівні національного законодавства, а й на рівні наукової доктрини, яка, як сукупність правових знань про певне правове явище, покликана сприяти удосконаленню законодавства.

Права людини – універсальна категорія, що походить із самої природи людини та її можливості користуватися елементарними, найбільш важливими благами та умовами безпечного, вільного існування особистості в суспільстві.

Концепція прав людини як загально визнана система уявлень і поглядів щодо місця та ролі прав людини у суспільстві і державі сьогодні відображена у чисельних міжнародно-правових актах, в конституціях розвинутих демократичних держав.

Сучасний перелік прав людини, який зафіксований у даних міжнародних правових документах та конституціях багатьох країн, став результатом тривалого історичного розвитку взірців і стандартів життя людини та усієї спільноти.

Зміст природних прав змінювався від епохи до епохи і для кожної з них були характерні свої специфічні стандарти правової поведінки, свої охоронювані законом цінності. Виникнення багатьох соціальних, політичних, громадянських прав конкретної особи відбувається, як наголошує Л. Макаренко, не в момент народження, а в момент їх закріплення [12, с. 140]. Зазначене вказує на потребу дослідження не лише сучасної концепції прав людини, а й її витоків, які цьому сприяли.

Становлення і розвиток прав людини має тривалу історію і супроводжується боротьбою доктрин і традицій, що характерні для певної країни. І, як наголошують українські вчені, саме на основі поєднання природної і позитивістської концепцій прав людини і стало можливим закріплення фундаментальних свобод у конституціях демократичних держав [18, с. 87]. Звичайно, ці концепції посіли вагомe місце в сучасній юридичній доктрині, однак вони не є єдиними, а скоріше – похідними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема прав людини займає гідне місце у науковій правовій доктрині. Зокрема, питання прав і свобод особи, правового статусу людини та громадянина та інші, досліджувалися у роботах С. Алексєєва, М. Вітрука, Б. Габрічидзе, В. Євінтова, Р. Калюжного, М. Козюбри, В. Колісника, А. Колодія, В. Копейчикова, С. Лисенкова, Л. Макаренко, М. Матузова, В. Нерсисянца, Н. Оніщенко, В. Погорілка, П. Рабіновича, О. Скаун, М. Цвіка, В. Шаповала та ін. Втім, незважаючи на значні здобутки вчених у даній сфері, а також на існування системи актів національного законодавства з питань захисту прав людини, комплексу актів міжнародного права, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, потребують вирішення й удосконалення чисельні питання.

Мета статті. З огляду на зазначене, метою даної статті є охарактеризувати деякі основні концепції прав людини, визначити розуміння прав людини на сучасному етапі, їх основні характеристики і стан відображення на законодавчому рівні пріоритету людини як найвищої соціальної цінності

Основні результати дослідження. Ще в античності, в Стародавній Греції і Стародавньому Римі з'являються перші уявлення про рівність людей, про необхідність справедливої світобудови, про роль держави і права у регулюванні взаємовідносин як між людьми, так і між людиною і державою. Саме у ті часи було закладено основи вчення про права людини, які отримали подальший розвиток у поглядах представників епохи середньовіччя, і особливо у поглядах авторів ліберального світогляду Нового часу. Епоха англійського й американського просвітництва, французької буржуазної демократичної революції стали новим важливим етапом розвитку й практичної реалізації багатотомних очікувань людини про свої права, про свободу і рівність [3].

Першим правовим документом, в якому були закладені основи концепції прав людини, вважається Велика хартія вольностей, прийнята в 1215 р в Англії. Вона містила передумови для подальшого утвердження свободи і панування закону в житті соціуму. У 1689 р. в Англії був прийнятий Білль про права, який став юридичною основою конституційної парламентської монархії. Він гарантував право підданих звертатися з петицією до короля, проголошував свободу виборів до парламенту, а також свободу слова і думок в його стінах.

А у Декларації незалежності США 1776 р. підкреслювалося: «Ми вважаємо за очевидне такі істини: усі люди створені рівними і всі вони обдаровані своїм Творцем деякими невідчужуваними правами, до числа яких належать: життя, свобода і прагнення до щастя. Для забезпечення цих прав засновані серед людей уряди, що запозичують свою справедливую владу за згодою тих, ким вони керують».

Важливим поштовхом у розвитку прав людини стало ХХ ст., коли в 1942 році 26 держав-союзниць у Декларації Організації Об'єднаних Націй виразили своє тверде переконання в тому, «що повна перемога над ворогами є дуже важливою для захисту життя, свободи, незалежності та релігійної свободи, а також для забезпечення прав людини і справедливості як на власній території, так і на інших територіях. Поняття прав людини значно збагатилося і було детально розроблене з прийняттям Загальної декларації прав людини 1948 року, Європейської конвенції про захист прав і основних свобод 1950 року, Міжнародних пактів 1966 року та інших міжнародних актів в галузі прав людини.

У п. 3 ст. 1 Статуту ООН було проголошено, що одним із завдань Організації Об'єднаних Націй є здійснення спільної діяльності держав – членів Організації, спрямованої на те, щоб права людини дотримувалися і поважалися усіма, незалежно від раси, статі, мови та релігії. Відповідно до цього положення Україна як один із засновників ООН взяла на себе зобов'язання діяти самостійно або разом з іншими державами для досягнення загальної поваги до прав людини та їх реалізації [6, с. 23].

Положення вказаних документів слугують сьогодні нормативною основою в системі захисту прав людини як на національному, так і міжнародному рівнях. Вони стали результатом дії різноманітних доктринальних підходів до даної проблеми. У межах даної статті ми проаналізуємо класичний підхід до концептуальних поглядів на права людини.

Так, в історії юридичної теорії та практики різних народів склалися наступні основні підходи до розв'язання проблеми прав людини і правового статусу особи [15, с. 214-223]:

1. Ліберальна (європейська) концепція прав людини базується на ідеї природних, не відчужуваних прав людини і обґрунтовує необхідність конституційного визначення таких умов, які б сприяли вільному розвитку особи. Філософською основою цієї концепції є вчення Г. Гроція, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Б. Спінози та ін., зокрема, про свободу як про природний стан людини та людини і її життя як найвищої соціальної цінності.

Узагальнюючи дану концепцію, С. Каталейчук пише, що основні положення сучасної ліберальної концепції зводяться до наступного [7, с. 14-15]:

а) всі люди народжуються вільними і ніхто не має права відчужувати їх природні права, а охоро-
на цих прав – головне призначення держави;

б) свобода полягає у можливості людини робити все, що не шкодить іншій людині, тобто свобода людини не може бути абсолютною, вона обмежується свободою інших людей. Основа свободи – рівність можливостей для всіх;

в) межі свободи можуть бути визначені лише законом, який є мірою свободи: дозволено все, що не заборонено законом;

г) частина дозволеного визначається через права людини, які закріплюються конституцією з метою допомогти людині усвідомити свої можливості та орієнтувати державу на їх першочерговий захист, але конституційний перелік прав людини не може вважатися вичерпним;

г) обмеження прав людини можливе лише у виключних випадках і здійснюється державою з метою сприяти загальному добробуту і безпеці в демократичному суспільстві.

2. Колективістська концепція заснована на визнанні пріоритету колективу (суспільства, класу, об'єднання тощо) по відношенню до особи, а також на обмеженості прав людини суспільними інтересами. Втілення положень колективістської концепції в «соціалістичних конституціях» призвело до градації основних прав (головними з яких вважалися соціально-економічні), дискримінації окремих категорій громадян (за класовою ознакою, майновим станом тощо) та до закріплення широкого кола обов'язків громадян перед суспільством і державою.

3. Ісламська концепція прав людини пов'язана з традиційним мусульманським правом. Її зміст полягає у наступному: а) обґрунтовується позбавлення жінок деяких політичних і громадянських прав; б) за мусульманським правом вселенський суверенітет належить Аллаху, людина не вільна розпоряджатися собою і всі її дії наперед визначені Аллахом, а це, в свою чергу, дозволяє на підставі релігійних канонів виправдати обмеження прав людини.

4. Традиціоналістські концепції базуються в звичайному праві і їх суть зводиться до того, що людина може реалізувати свої більш-менш важливі права лише колективно і в колективі (в рамках племені чи роду) [9, с. 135].

З огляду на сучасне розуміння поняття та змісту прав людини, відповідно до якого «права людини – це мінімум загальносоціальних, загальнолюдських та загальнодемократичних вимог до правового та соціального становища кожної особи, реалізація яких повинна й може бути забезпечена в будь-якому суспільстві, не залежно від особливостей його соціально-правової системи» [2, с. 173], цього здатна досягти ліберальна (європейська) концепція прав людини.

Вирішальний вплив на встановлення прав людини зробила побудована на ліберальній концепції природно-правова доктрина, яка встановила пріоритет прав людини, нові параметри взаємовідносин між індивідом та владою. У затвердженні прав та свобод людини відіграло важливу роль їх ідеологічне, доктринальне обґрунтування – вчення про природні права людини, які не залежать від розсуду та свавілля державної влади, а мета останньої – забезпечення прав, визначених природою.

Спираючись на дану доктрину та на згадані вище міжнародно-правові документи, нова Конституція України закріплює цілий ряд нових прав, раніше невідомих ні Конституції Радянської України, ні українському законодавству: право на життя (ст. 27), право на повагу гідності (ст. 28), право на невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32), свободу пересування і вільний вибір місця проживання (ст. 33), право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34) та ін.

У правовій науці обґрунтовується позиція, відповідно до якої інститут прав і свобод людини і громадянина, що міститься в Конституції, базується на поєднанні природно-правових і позитивістських підходів. Природне право як основа норм і принципів загальновизнаних прав людини включає ідеали свободи, справедливості, рівності усіх перед законом, визнання народу як єдиного джерела влади [16, с. 15]. Застосовуючи природно-правовий підхід, пише А. Саїдов, Конституція визнає автономію особистості, її право на невтручання в сферу окресленої правом свободи особистості, ставить заслін всевладдю держави і його зазіханням на розвиток свободи та індивідуальності особи [4, с. 142-143].

При позитивістському підході Конституція закріплює засновані державою права і свободи переважно у соціально-економічній та культурній сферах, містить позитивне закріплення широкого переліку прав і свобод, визначає систему гарантій та механізмів їх захисту [4, с. 143]. Подібне поєднання двох протилежних доктрин позитивно позначилося на концепції Конституції. Час довів, що кожна з цих концепцій окремо не здатна привести до створення таких моделей суспільного розвитку, які задовольняли б глобальні цілі людського життя, таким, як свобода особистості і соціальна справедливість, духовний і матеріальний добробут для всіх індивідуальних і колективних суб'єктів [13, с. 254].

Підтвердженням такого поєднання двох доктрин є стаття 21 Конституції України, яка відображає природно-правову концепцію прав людини: «права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними».

Отже, із поваленням тоталітарного режиму часів комунізму, у Конституції України було закладено нову, принципово відмінну від Конституції колишнього Радянського Союзу 1977 року і, відповідно, Конституції УРСР 1978 року, концепцію прав людини. Як зазначає професор М. Козюбра, «Конституція рішуче відходить від так званого патерналістського розуміння її прав, згідно з яким свої права людина отримує від держави. Як підтверджує світовий та й наш власний досвід, таке розуміння природи прав людини (прикриті нерідко зовні респектабельною фразеологією) – це те «теоретичне підґрунтя», на якому тримались і намагаються триматися нині всі тоталітарні режими з їх синдромом державної непогрішності та монополією на все і вся, включаючи права людини» [8, с. 3].

Із сучасної концепції прав людини впливають також інші надзвичайно важливі положення Основного Закону, які не були притаманні конституціям радянського режиму: про невідчужуваність і непорушність прав і свобод людини (ст. 21), про те, що конституційні права і свободи не можуть

бути скасовані (ст. 22), про їх рівність для всіх громадян (ст. 24). Це означає, що держава не може позбавити людей їх іманентних властивостей, які б мотиви вона при цьому не висувала. Щонайбільше, державі дозволяється обмежити певні права для окремих людей чи їх об'єднань і лише з метою забезпечення національної безпеки, запобігання злочинам, охорони здоров'я, захисту прав інших людей та за наявності умов, визначених Конституцією і законами.

Отже, втілюється в життя нова концепція взаємовідносин української держави і особи з пріоритетом останньої, адже категорія прав людини діє виключно у стосунках між людиною і владою. Права людини – це межі влади. Вони визначають ту сферу життєдіяльності людини, в яку влада (держава) не може втручатись, і ті обов'язки, які має держава щодо людини. Стосунки між людиною і владою передбачають особливий характер: «...Концепція прав людини ґрунтується на трьох положеннях: по-перше, кожна влада обмежена; по-друге, кожна людина має свій автономний світ, втручатися в який не може жодна сила; по-третє, кожна людина, захищаючи свої права, може висунути претензії до держави» [10, с. 227-233].

О. Зайчук у даному контексті зазначає, що в особи по відношенню до держави є права, а на державі лежать обов'язки по відношенню до особи, громадянина. Закріплюючи в праві міру свободи, держава в цих же межах самообмежується у власних рішеннях і діях, бере на себе зобов'язання забезпечити справедливості у відносинах з кожною особою. З огляду на це зазначається, що права і свободи людини – це її соціальні можливості в різних сферах життя: економічній, політичній, соціальній, культурній, особистій. Їх обсяг свідчить про рівень демократизму громадянського суспільства [5, с. 12-13].

Обмеження влади правами людини не повинно призводити усе ж до зменшення ролі держави як у сфері надання цим правам законодавчої форми, так і у сфері охорони цих прав та свобод [1, с. 70].

Також, розглядаючи концептуальні підходи до прав людини, важливо наголосити, що у результаті наукової систематизації прав людини в історичному огляді з'явилася теорія трьох (навіть чотирьох і п'яти) поколінь прав людини. Нині відбувається становлення четвертого покоління прав людини.

Так, О. Скакун у даному контексті характеризує ці покоління прав людини таким чином [17].

Перше покоління прав людини є основою індивідуальної свободи і кваліфікується як система негативних прав, що зобов'язують державу утримуватися від втручання у сфери, врегульовані цими правами. Перші акти англійського конституціоналізму, що закріплюють права людини: Велика хартія вольностей 1215 р.; Петиція про права (1628); Habeas Corpus Act (Закон про недоторканість особи) (1679); Білль про права (1689). До першого покоління прав людини належать також американські декларації, а саме: Декларація прав Вірджинії (1776), Декларація незалежності США (1776), Конституція США (1787), Білль про права (США, 1791), а також французька Декларація прав людини і громадянина (1789) та ін.

Відлік першому поколінню прав людини можна вести з періоду встановлення юридичної рівності, коли зруйнувалися станові рамки середньовічного суспільства.

Друге покоління прав людини – соціальні, економічні і культурні права (право на працю, відпочинок, соціальне забезпечення, медичну допомогу, захист материнства і дитинства та ін.) – сформувалося у процесі боротьби народів за поліпшення свого економічного становища та підвищення культурного статусу. Ці вимоги виникли після Першої світової війни, а вплинули на демократизацію і соціалізацію конституційного права країн світу та міжнародне право після Другої світової війни, коли завдяки бурхливому розвитку виробництва склалися реальні передумови для задоволення соціальних потреб громадян.

Ці права дістали нормативне вираження у Загальній декларації прав людини 1948 р. і особливо в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. та ін.

Третє покоління прав людини – колективні права народів (націй), тобто права всього людства, що ґрунтуються на солідарності людей, їх належності до якоїсь спільності (асоціації). Це право на мир, безпеку, незалежність (самовизначення народів), на здорове навколишнє природне середовище, на соціальний і економічний розвиток як людини, так і людства в цілому.

Становлення третього покоління прав людини (права людини – частина прав людства) пов'язане з національно-визвольним рухом країн, що розвиваються, а також із загостренням глобальних світових проблем після Другої світової війни; вперше формально відображені в документах, що вийшли під егідою ООН у 80-ті роки XX ст. Глобальні світові проблеми призвели до інтернаціоналізації юридичних формулювань прав людини, створення міжнародних (або континентальних) пактів

про права людини, законодавчої співпраці країн у питаннях про права людини, набуття міждержавного (інтеграційного) характеру законодавствами (особливо конституційними) тих держав, що підписали міжнародні пакти про права людини. Міжнародне визнання прав людини стало орієнтиром для розвитку всього людства у напрямку створення співтовариств і співдружностей держав.

У ХХІ ст. можна говорити про становлення четвертого покоління прав людини, котре пов'язане з науковими відкриттями в галузі мікробіології, медицини, генетики тощо. Ці права є результатом втручання у психофізіологічну сферу життя людини (наприклад, право людини на штучну смерть (евтаназію); право жінки на штучне запліднення і виношування дитини для іншої сім'ї, вирощування органів людини з її стовбурових клітин та ін.), яке, однак, не є безмежним (заборона клонування людини та встановлення інших правових меж).

На нашу думку, саме це покоління прав людини сьогодні перебуває у центрі гострих дискусій саме з точки зору природності даних явищ та процесів, з позиції моралі та світогляду конкретного суспільства, а також виходячи із змісту наукової доктрини щодо розуміння конкретних правових явищ. Адже, як наголошує О. Львова, правова доктрина як сукупність основоположних наукових ідей покликана стати матрицею якісного права, вмістилищем фундаментальних принципів та цінностей, що сформувалися у процесі розвитку конкретного суспільства, сприйняті ним, і які мають знайти об'єктивний вираз у національному праві [11, с. 82]. Як справедливо пише академік Н. Оніщенко, «демократичне право має бути взірцем свободи, зосередженням справедливості, гарантом рівності прав на самореалізацію, захистом від агресії держави» [14, с. 141].

Висновки. Отже, все вищевикладене можна констатувати таким чином:

1. Права людини мають універсальний та динамічний характер. Вони діють в усіх сферах життєдіяльності суспільства, є невідчужуваними і поширюються на кожну людину без винятку, повинні гарантуватись в будь-якій країні. На сучасному етапі права людини привертають усе більше та більше уваги в установах ООН, а також НБСЄ та Раді Європи. Розвиток зв'язків між державами та народами привели до того, що на зміст прав і свобод стали впливати різні міжнародні фактори. Досвід та ідеї, що поширювалися в одній державі, стали використовуватися й іншими державами.

2. Сьогодні законодавчо (конституційно) закріплене правове положення людини своєю основою має саме ліберальну та природно-правову концепцію, яка обумовила в якості первинних принципів свободу та невід'ємність, невідчужуваність прав людини, які належать їй від народження. Визначаються орієнтири у взаємовідносинах держави і людини – свобода, рівність, верховенство права, універсальність прав людини. І на цих засадах, принципах, окрім закріплених за людиною фактичним обсягом прав і обов'язків, здійснюється користування цими правами і свободами.

Список використаних джерел

1. Бобровник С. В. Права людини та сучасна держава: шляхи узгодження взаємодії // Правова держава. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. Вип. 18. С. 60-72.
2. Бережнов А. Г. Политика и права человека // Политология. Курс лекций / под ред. М. Н. Марченка. Москва : Юрид. лит., 1993. 253 с.
3. Волков Н. А. Человек и его права в концепциях античных представителей философской и правовой мысли // Историческая и социально-образовательная мысль. Т. 7. № 6, ч. 2. 2015 // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/chelovek-i-ego-prava-v-kontseptsyah-antichnyh-predstaviteley-filosofskoy-i-pravovoy-mysli/viewer>
4. Гошуляк В. В. Теоретико-правовые проблемы конституционного и уставного законодательства субъектов Российской Федерации : монография. Москва : Янус-К, 2000. 334 с.
5. Зайчук О. В., Журавський В. С. Правова держава, громадянське суспільство, особа: сучасні виміри та трансформації // Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні / за заг. ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчука. Київ : Юрид. думка, 2007. С. 6-45.
6. Ісакович С. Механізм діяльності ООН щодо захисту прав людини // Український часопис прав людини. 1994. № 1. С. 19-29.
7. Коталейчук С. П. Теоретико-правові проблеми правового статусу неповнолітніх в Україні та забезпечення його реалізації як один із основних напрямків діяльності міліції : дис. ...канд. юрид. наук. за спец.: 12.00.01. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 235 с.
8. Козюбра М. І. Права і свободи людини і громадянина у новій Конституції України // Адвокат. № 2. 1996. С. 3.
9. Конституции зарубежных государств / сост. проф. В. Маклаков.; 2-е изд., исправ. и доп. Москва : Изд-во БЕК, 1996. 584 с.

10. Львова О. Л. Людина як найвища соціальна цінність (через призму християнського світогляду та реальності) // Альманах права: Правовий світогляд: людина і право. Вип. 5. Київ : Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. С. 227-233.
11. Львова О. Л. Правова доктрина як матриця якісного права // Правова держава. Вип. 31. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2020. С. 82-90.
12. Макаренко Л. О. Правова культура: теоретико-методологічні основи дослідження : монографія. Київ : Парлам. вид-во, 2019. 576 с.
13. Мальцев В. Г. Понимание права: подходы и проблемы. Москва : Прометей, 1999. 419 с.
14. Оніщенко Н. М. До питання про демократичний правовий розвиток (деякі теоретичні узагальнення) // Право України. 2013. № 8. С. 140-152.
15. Права человека. Учебник для вузов / ред. Е. А. Лукашева. Москва : НОРМА, 2000. 573 с.
16. Саидов А. Х. Общепризнанные права человека : учебное пособие / Под ред. И. И. Лукашука. Москва : МЗ Пресс, 2002. 268 с.
17. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2004. 656 с. // URL: https://pidruchniki.com/1867010843034/pravo/teoriya_pokolin_prav_lyudini
18. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за заг. ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

References

1. Bobrovnyk S. V. Prava liudyny ta suchasna derzhava: shliakhy uzgodzhennia vzaiemodii // Pravova derzhava. Kyiv : In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2007. Vyp. 18. S. 60-72.
2. Berezhnov A. H. Polytyka y prava cheloveka // Polytolohiya. Kurs lektsyi / pod red. M. N. Marchenka. Moskva : Yuryd. lyt., 1993. 253 s.
3. Volkov N. A. Chelovek y ego prava v kontseptsyakh antychnykh predstavitelei fylosofskoi y pravovoi mysly // Ystorycheskaia y sotsyalno-obrazovatelnaia mysl. T. 7. № 6, ch. 2. 2015 // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/chelovek-i-ego-prava-v-kontseptsyakh-antichnykh-predstaviteley-filosofskoy-i-pravovoy-mysli/viewer>
4. Hoshuliak V. V. Teoretyko-pravovyye problemy konstitutsyonnoho y ustavnoho zakonodatelstva sub'ektiv Rossyiskoi Federatsyy : monohrafiya. Moskva : Yanus-K, 2000. 334 s.
5. Zaichuk O. V., Zhuravskiy V. S. Pravova derzhava, hromadianske suspilstvo, osoba: suchasni vymiry ta transformatsii // Problemy realizatsii prav i svobod liudyny ta hromadianyna v Ukraini / za zah. red. N. M. Onishchenko, O. V. Zaichuka. Kyiv : Yuryd. dumka, 2007. S. 6-45.
6. Isakovych S. Mekhanizm diialnosti OON shchodo zakhystu prav liudyny // Ukrainskyi chasopys prav liudyny. 1994. № 1. S. 19-29.
7. Katalaichuk S. P. Teoretyko-pravovi problemy pravovoho statusu nepovnolitnikh v Ukraini ta zabezpechennia yoho realizatsii yak odyn iz osnovnykh napriamkiv diialnosti militsii : dys. ...kand. yuryd.. nauk. za spets.: 12.00.01. Kyiv : Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy, 2004. 235 s.
8. Koziubra M. I. Prava i svobody liudyny i hromadianyna u novii Konstytutsii Ukrainy // Advokat. № 2. 1996. S. 3.
9. Konstytutsyy zarubezhnykh hosudarstv / sost. prof. V. Maklakov.; 2-e yzd., ysprav. y dop. Moskva : Yzd-vo BEK, 1996. 584 s.
10. Lvova O. L. Liudyna yak naivyshecha sotsialna tsinnist (cherez pryzmu khrystyianskoho svitohliadu ta realnosti) // Almanakh prava: Pravovyi svitohliad: liudyna i pravo. Vyp. 5. Kyiv : In-t derzh. i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2014. S. 227-233.
11. Lvova O. L. Pravova doktryna yak matrytsia yakisnoho prava // Pravova derzhava. Vyp. 31. Kyiv : In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho, 2020. S. 82-90.
12. Makarenko L. O. Pravova kultura: teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennia : monohrafiia. Kyiv : Parlam. vyd-vo, 2019. 576 s.
13. Maltsev V. H. Ponymanye prava: podkhody y problemy. Moskva : Prometei, 1999. 419 s.
14. Onishchenko N. M. Do pytannia pro demokratychnyi pravovyi rozvytok (deiaki teoretychni uzahalnennia) // Pravo Ukrainy. 2013. № 8. S. 140-152.
15. Prava cheloveka. Uchebnyk dlia vuzov / red. E. A. Lukasheva. Moskva : NORMA, 2000. 573 s.
16. Saydov A. Kh. Obshchepryznannyye prava cheloveka : uchebnoe posobyie / Pod red. Y. Y. Lukashuka. Moskva : MZ Press, 2002. 268 s.
17. Skakun O. F. Teoriia derzhavy i prava : pidruchnyk. Kharkiv : Konsum, 2004. 656 s. // URL: https://pidruchniki.com/1867010843034/pravo/teoriya_pokolin_prav_lyudini
18. Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs : pidruchnyk / za zah. red. O. V. Zaichuka, N. M. Onishchenko. Kyiv : Yurinkom Inter, 2006. 688 s.

Чепульченко Т. О. Концепція прав людини: доктринальні підходи

У статті досліджується сучасна концепція прав людини як загальноновизнана система уявлень і поглядів щодо місця та ролі прав людини у суспільстві і державі. Перелік прав людини, який зафіксований у чисельних міжнародних правових документах та конституціях, став результатом тривалого історичного розвитку взірців і стандартів життя людини та усієї спільноти.

Підкреслюється, що на основі поєднання природної і позитивістської концепцій прав людини і стало можливим закріплення фундаментальних свобод у конституціях демократичних держав.

У статті наголошується на основних концепціях до розв'язання проблеми прав людини і правового статусу особи, які склалися в історії юридичної теорії та практики різних народів. Підкреслюється, що вирішальний вплив на встановлення прав людини зробила побудована на ліберальній концепції природно-правова доктрина, яка встановила пріоритет прав людини, нові параметри взаємовідносин між індивідом та владою.

Ключові слова: конституція, концепція прав людини, міжнародно-правовий акт, права людини, природне право.

Chepulchenko T. O. The concept of human rights: doctrinal approaches

The article examines the modern concept of human rights as the universally accepted system of views and attitudes about the place and role of human rights in the society and the state. The list of human rights enshrined in these international instruments and the constitutions of many countries, was the result of a long historical development of samples and standards of human life and the entire community.

It is emphasized that on the basis of a combination of natural and positivistic concepts of human rights and made possible the consolidation of fundamental freedoms in the constitutions of democratic States.

The article focuses on the basic concepts of how to solve the problem of human rights and legal status of the individual which have developed in the history of legal theory and practice of various peoples: liberal (European) concept of human rights, collectivist, Islamic and traditionalist concept. It is emphasized that a decisive influence on the establishment of human rights made on the liberal conception of natural law doctrine, which established the priority of human rights, the new parameters of the relationship between the individual and the government. In the statement of the rights and freedoms of man played an important role in their ideological, doctrinal justification – the doctrine of natural human rights that do not depend on the discretion and arbitrariness of the government, and it is aimed at ensuring the rights defined by nature.

Based on this doctrine and on the above mentioned international legal instruments, the new Constitution of Ukraine establishes a number of new rights, which were previously unknown or Constitution of the Soviet Ukraine nor the Ukrainian legislation: the right to life, right to dignity, the right to respect for private and family life, freedom of movement and free choice of residence, right to freedom of thought and speech, free expression of views and beliefs, and so on.

Therefore, a new concept of the relationship between the Ukrainian state and the person with priority to the latter is brought to life, since the category of human rights operates solely in relations between man and power. Human rights are the limits of power. They define the sphere of human activity in which the power (the state) cannot interfere and the responsibilities which the state has for the human being.

The article also discusses four generations of human rights, it is noted that in the XXI century. we can talk about the formation of the fourth generation of human rights, which is connected with the scientific discoveries in the field of microbiology, medicine, genetics and more. It is this generation that is at the center of intense debate precisely in terms of the naturalness of these phenomena and processes, from the standpoint of morality and worldview of a particular society, as well as based on the content of scientific doctrine.

As a conclusion, the author writes that the legally enshrined legal position of a person has as its basis a liberal and natural-law concept, which stipulated as the primary principles freedom and inalienability, inalienability of human rights that belong to it from birth. Reference points are made in the relationship between the state and man – freedom, equality, the rule of law, the universality of human rights. And on these principles, principles, in addition to the actual scope of human rights and obligations, are exercised by these rights and freedoms.

Keywords: constitution, concept of human rights, international legal act, human rights, natural law.

DOI: 10.33663/2524-017X-2020-11-44